

بازخوانی بازسازی شهر لار پس از زلزله سال 1339

سیما سلیمانزاده^{*}، علیرضا فلاحی^{**}

تاریخ دریافت مقاله:

1395/02/05

تاریخ پذیرش مقاله:

1396/01/19

چکیده

هر سانحه از نظر نوع، زمان و محدوده با سوانح دیگر تفاوت دارد اما مشکلات و پیامدهای تمام سوانح اساساً مشابه هستند که این امر لزوم بررسی‌های علمی و مستندسازی آموزه‌ها را به‌منظور درس‌آموزی و کاربرد در سوانح آتی تشدید می‌کند. یکی از نقاط ضعف مطالعات بازسازی در ایران فقدان مستندسازی تجارب بازسازی‌های پیشین می‌باشد. بسیاری از این بازسازی‌ها پس از گذشت چندین دهه همچنان زنده و پویا هستند و این در حالی است که تاکنون مستندات مرتبط و عوامل مؤثر در ماندگاری آن‌ها کمتر مورد نقد علمی قرار گرفته است.

شهر لار واقع در استان فارس پس از زلزله سال 1339 بر مبنای جابه‌جایی شهری بازسازی گردید و در حال حاضر شامل دو بخش پویا، شهر جدید (بازسازی شده) و شهر قدیم است. لذا در این مقاله سعی بر آن است که ضمن مستندسازی، شناخت و تحلیل روند بازسازی این شهر پس از گذشت بیش از پنج دهه، به ارائه ویژگی‌های منحصربه‌فرد و دلایل ماندگاری آن تا به امروز پرداخته و درس‌های حاصله برای بهبود برنامه‌های آینده ارائه شود. در این راستا تلفیقی از دو روش توصیفی و میدانی استفاده شده است.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که در این بازسازی، از ابتدا کالبد در قالب یک شهر شامل بخش‌های مسکونی، زیرساخت‌ها، تأسیسات و بناهای عمومی شهری برنامه‌ریزی و هزینه آن تأمین گردید. مکان جابه‌جایی شهر پیرو مطالعات زمین‌شناسی به‌دور از غسل انتخاب و برای ساخت مسکن و بناهای عمومی نیز از سازه‌ای ضد زلزله با سرعت ساخت بالا استفاده شد. مسئولین امر بازسازی با تعهد و سخت‌کوشی به انجام اصولی امور پرداختند و کمیسیونی متشکل از معتمدین و روحانیون محلی بر تمام مسائل بازسازی نظارت داشتند. مشکلات پیش روی هیئت بازسازی از جمله ادعای مالکیت زمین‌ها و موارد مذهبی مانند شایعه غصبی بودن زمین شهر جدید به‌صورت کدخدامنشی در کمترین زمان ممکن مرتفع می‌گردید. علاوه بر این‌ها تسهیل رفت‌وآمد و به‌موجب آن تسریع بازتوانی اقتصاد وابسته به بازار شهر قدیم لار باعث شد که افراد ساکن در شهر جدید علاقه و دل‌بستگی خود در شهر قدیم را دنبال کنند. برنامه واگذاری خانه و زمین به آسیب‌دیدگان نیز در عین رعایت عدالت، احساس تعلق را در مالکان آن تقویت می‌کرد.

کلمات کلیدی: بازسازی، ماندگاری، مستندسازی، شهر لار، جابه‌جایی شهری، زلزله.

^{*} کارشناسی‌ارشد بازسازی پس از سانحه، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

Sima.soleimanzade@gmail.com

^{**} استاد گروه آموزشی بازسازی پس از سانحه دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

مقدمه

هر سانحه رویدادی منحصر به فرد است که می‌توان از آن درسی آموخت. هر سانحه از نظر نوع، زمان و محدوده با سوانح دیگر تفاوت دارد اما مشکلات و پیامدهای تمام سوانح اساساً مشابه هستند (لوچات، 1990 به نقل از برکات، 1993). در حقیقت، بازگشت به گذشته به منظور جلوگیری از تکرار اشتباهات در آینده و استفاده از فرصت‌هایی است که در گذشته وجود داشته و به درستی از آن‌ها استفاده نشده است (کوپ، بوشه، پولی، 1366: 1).

هر پروژه بازسازی با توجه به نوع سانحه و شدت آن، کشور و بستری که سانحه در آن اتفاق می‌افتد، میزان شهریت آن مکان و ارزش‌های فرهنگی، همه و همه بر نحوه تصمیم‌گیری راجع به نحوه مدیریت بازسازی پس از آن تأثیر می‌گذارد به این معنا که چگونه یک دولت از منابع موجود در راستای بازسازی استفاده می‌کند، چگونه به سرعت ساخت‌وساز در قیاس با کیفیت بازسازی اهمیت می‌دهد و نحوه تقسیم وظایف نیز متفاوت است. این امر لزوم مستندسازی علمی آموزه‌ها به منظور درس‌آموزی و کاربرد در سوانح آتی را تشدید می‌کند (لوچات، 1990 به نقل از برکات، 1993: 3، دیویس و آیسان، 1993: 7).

بدیهی است که جمع‌آوری کلیه مستندات مربوط به سوانح گذشته می‌تواند مفید باشد. اما متأسفانه بسیاری از اطلاعات و تجربیات مربوط به این بازسازی‌ها، که بتوان از آن برای برنامه‌ریزی‌های بعدی مدد گرفت، وجود ندارد. این یکی از نقاط ضعف مطالعات سوانح در ایران است که با وجود تجربه‌های متعدد در زمینه وقوع سوانح، مستندسازی تجارب بازسازی‌های پیشین به صورت علمی کمتر صورت گرفته است و خلا کمبود اطلاعات در این زمینه در سطح کشور مشهود است.

شهر لار واقع در استان فارس در زلزله سال 1339 دچار تخریب و تلفات انسانی وسیعی شد. به دنبال این سانحه، فعالیت‌های امداد و نجات، ساماندهی و بازسازی در این شهر انجام و برنامه بازسازی آن بر مبنای جابه‌جایی و ساخت شهری جدید تدوین و اجرا گردید. شواهد موجود پس از گذشت بیش از 50 سال، نشان می‌دهد که در حال حاضر شهر لار از دو بخش مجزا و فعال به نام‌های شهر جدید (شهر بازسازی شده) و شهر قدیم با دو بافت کاملاً متفاوت ولی مرتبط، به حیات خود ادامه می‌دهد و مردم نسبت به هر دو بخش حس تعلق و وابستگی دارند و در توسعه آن‌ها کوشا هستند. این در حالی است که تاکنون مستندات مرتبط با توصیف و چگونگی این بازسازی شهری و فرایند آن و عوامل مؤثر در ماندگاری شهر جدید پس از گذشت پنج دهه، به صورت مدون گردآوری نشده است. لذا در این مقاله سعی بر آن است که ضمن مستندسازی، شناخت و تحلیل روند بازسازی شهر لار به ارائه ویژگی‌های منحصربه‌فرد این بازسازی و دلایل ماندگاری آن تا به امروز پرداخته شود.

پرسش‌های تحقیق

- روند برنامه‌ریزی و عملیات بازسازی شهر لار پس از زلزله سال 1339 چگونه بوده است؟

- شاخص‌های ماندگاری بازسازی لار به منظور درس گرفتن برای برنامه‌ریزی‌های آتی کدامند؟

مبانی نظری و تجربه‌های جهانی

ضرورت مستندسازی واقعی است که بدون انجام صحیح و اصولی آن، هیچ کار با ارزشی انجام نشده و اصلی است که به‌عنوان پایه تحقیقات و توسعه در تمامی زمینه‌ها در نظر گرفته می‌شود (دلاور و همکاران، 1387، ص 56، جعفری مقدم، 1383، ص 102). اهمیت مستندسازی صحیح پروژه‌های تحقیقاتی واقعی

مسئولان دولتی و خیرین غالباً به تأمین سرپناه، مراکز درمانی، مدرسه و نوسازی زیرساخت‌ها تمایل دارند اما زیان‌های نامرئی شامل اثرات روانی و اجتماعی سانحه، مشکلات اقتصادی و مسائل فرهنگی جوامع در حین بازسازی معمولاً بسیار کم مورد توجه قرار می‌گیرند. یک برنامه جامع و ماندگار ساماندهی و بازسازی باید به نیازهای کالبدی و روحی روانی جوامع توأمان پاسخ دهد. بخش‌های مختلف مانند بناها، زیرساخت‌ها، اقتصاد، اداری/سیاسی، روانشناختی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی عمده بخش‌هایی هستند که در یک بازسازی ماندگار بایستی مورد توجه قرار گرفته و خسارات مادی و معنوی آن‌ها ساماندهی شود.

علاوه بر موارد مطرح شده، تعدادی از تجربه‌های جهانی بازسازی با رویکرد جابه‌جایی شهری به‌منظور استخراج شاخص‌های مرتبط با ماندگاری بازسازی، شرح داده می‌شوند (جدول شماره 1):

بازسازی پس از زلزله 1960 اقادیر، مراکش (Falconer. B.H, 1960, pp: 72-90)

در سال 1960 زلزله‌ای سهمگین در این شهر رخ داد. ساختمان‌های ساخته شده با مصالح بنایی در مقابل زلزله مقاوم نبوده و حتی مناطق جدید شهر نیز دچار تخریب جدی شدند. بر اثر این ویرانی و تصمیمات بازسازی، شهر قدیم با قدمت 500 ساله ترک شد و در حدود 3 کیلومتری آن شهر جدیدی بنا گردید. برنامه‌ریزان ساخت شهر در زمین جدید را آسان‌تر از ساخت شهر در مکانی که نیاز به آواربرداری داشت اعلام نمودند. دولت وقت نیز این تخریب را فرصتی برای رشد قلمداد نمود و برنامه توسعه شامل تأسیسات زیرساختی برای صنعت توریسم و کشاورزی را تهیه نمود. در حال حاضر هر دو شهر جدید و قسمت قدیمی آن به‌صورت پیوسته درآمده و در حال رشد و گسترش می‌باشند.

است که ادعا می‌شود در طرح‌ها و پروژه‌ها اشتباه جدیدی رخ نمی‌دهد بلکه غالباً اشتباهات گذشته تکرار می‌شود (هومن، 1386: 203-199). سازمان ملل متحد نیز در مطالعه‌ای ضمن تأکید بر ثبت و گردآوری اطلاعات و تجربیات در مراحل مختلف میانی و پایانی برنامه‌های بازسازی، از فقدان اطلاعات و تجربیات بازسازی‌های گذشته به‌عنوان یکی از مهمترین نقاط ضعف برنامه‌ها یاد می‌نماید (اداره هماهنگی امداد و سوانح، 1371: 111). به‌نظر می‌رسد یکی از مشکلات موجود در خصوص بازخوانی بازسازی پس از سانحه عدم کفایت معیارهای ارزیابی می‌باشد که لزوم ارائه روش‌های جدید جهت تحلیل را مشخص می‌کند (کانی، 1983: 5). در پژوهش حاضر از به‌کارگیری واژه بازخوانی دو هدف دنبال می‌شود:

1- فعالیتی هدفمند، دقیق و منظم در راستای ثبت، گردآوری، تنظیم و تدوین، دسته‌بندی و نگهداری مقولات بازسازی شهر لار پس از گذشت بیش از پنج دهه

2- استخراج درس‌های آموخته شده و تلاش در جهت برجسته‌سازی علل و عوامل ماندگاری بازسازی 1339.

بازسازی پس از سوانح غالباً دارای رویکردی کل‌نگر و تکاملی بوده و ابعاد گوناگون (فیزیکی و غیرفیزیکی) سکونتگاه ویران شده را می‌بایست پوشش دهد. یک چنین فرایند توسعه‌ای می‌تواند موجب بازخوانی اقتصادی، فراهم آوردن فرصت‌ها برای تعامل و یکپارچه‌سازی جامعه آسیب‌دیده، ارتقای هویت اجتماعی- فرهنگی و ایجاد ارتباط میان گذشته، حال و آینده برای افزایش حس تعلق ساکنین به محیط ساخته شده و ماندگاری آن شود (آوتونا، 1997: 20).

آیسان و دیویس (1385: 14-16) بیان می‌کنند که دوران ساماندهی و خصوصاً بازسازی اغلب به تعمیر و دوباره‌سازی خرابی‌های کالبدی اختصاص دارد.

بازسازی شهر والدز پس از زلزله 1964 آلاسکا (Tanaka. J. M, 1973, pp 1108-1137)

این زلزله مسبب ایجاد زمین لغزشی در زیر دریا و امواج سهمگینی بود که به بسیاری از تأسیسات شهری آسیب جدی رساند. براساس تحقیقات زمین‌شناسی و همچنین احتمال وقوع سوانح مشابه، ساخت شهر جدید در منطقه دیگری در 4 مایلی شهر والدز به کمیته برنامه‌ریزی بازسازی پیشنهاد شد و طراحی و ساخت شهر بلافاصله آغاز گشت. تصمیمات مرتبط با چگونگی ساخت و مواردی از این قبیل در جلساتی با شرکت گروه‌های ایالتی، ناحیه‌ای و محلی گرفته می‌شد. کمیته در مقابل احساسات و تمایل ساکنان برای ساخت در مکان سابق مقاومت کرد. والدز و ساکنان آن در کمتر از 3 سال به سایت جدید منتقل شدند. هم‌اکنون شهر قدیم والدز خالی از سکنه و به سایت کارگاهی تبدیل شده است و شهر جدید نیز به‌صورت پویا در حال رشد و گسترش می‌باشد.

بازسازی پس از زلزله 1968 بلیس¹ ایتالیا

شهر گیبلینا² واقع در شرق سیسیلی ایتالیا در سال 1968 بر اثر زلزله‌ای تخریب شد. ساکنان این شهر کارگرانی بودند که در نزدیکی مزارع در بالای تپه زندگی می‌کردند. فرم کلی گیبلینا یک فرم مرکزی متشکل از دو محور راست‌گوشه اصلی بود. در نهایت بازسازی این شهر بر مبنای جابه‌جایی شهری و با هدف مدرنیزه کردن مراکز شهری با بهبود حمل و نقل و ایجاد فرصت‌های شغلی برنامه‌ریزی گردید (Rodeghiero B, 2008, PP:1-5). در دوران بازسازی، یکی از معضلات مردم انتظار پایان ناپذیر برای گرفتن خانه بود. پس از 3 ماه زندگی در چادر، آن‌ها به مدت 13 سال در خانه‌های چوبی زندگی کردند. مردم در شرایط

بی‌امنیتی، بدون شغل و امید، از جریان بازسازی دور نگه داشته شده بودند. انتقال به شهرهای جدید، برای مردم کاملاً مشکوک بود. اولین شک برای ساکنان، منتقل شدن از بالای تپه به پایین تپه در مقیاس وسیع بود. خیابان‌های جدید شهر برای ترافیک خودروها و رشد آینده شهر درست شده بود. که این توسعه و رشد هیچ وقت اتفاق نیفتاد. (Rodeghiero B, 2008, PP: 8-16) شهر جدید در حال حاضر به حیات خود ادامه می‌دهد اما بقایای شهر قدیم نیز حفظ و تبدیل به موزه شده است.

بازسازی پس از زلزله 1968 (1347 هـ.ش) شهر فردوس، ایران

شهر فردوس در جنوب غربی گناباد بر اثر زلزله‌ای در سال 1347 تخریب شد. از ابتدا دو گونه تفکر برای بازسازی این شهر وجود داشت. گروهی از مردم به رهبری روحانی شهر، تقاضای ایجاد شهر جدید در نزدیکی باغ‌ها و مزارع در حدود پنج کیلومتری شهر را داشتند. در مقابل این گروه، تعدادی از خانواده‌های با نفوذ شهر و ملاکین معتقد بودند که شهر جدید می‌بایست در همان محل قدیمی یا چسبیده به آن بنا شود. در نتیجه دو نوع بازسازی در امتداد یکدیگر در شهر شکل گرفت. نتیجه مداخلات دولتی در شهر فردوس یا همان ساخت شهر تخریب شده، گسیختگی بافت شهری و تأثیر شدید آن بر تقسیمات اجتماعی شهر بوده است. اما بر خلاف آن نتیجه فعالیت و مشارکت مردم ساخت شهری جدید به نام اسلامیه در پنج کیلومتری شهر بود (پرهام، 1355، صص 21-4). در حال حاضر نیز هر دو شهر فردوس و اسلامیه در حال فعالیت و گسترش می‌باشند.

شاخص‌ها	زیرمجموعه‌ها
عوامل اداری / سیاسی	1- تعهد به انجام وعده‌ها، 2- تعهدکاری مسئولین امر بازسازی، 3- نحوه واگذاری خانه و زمین، 4- تأثیر رهبران و معتمدان محلی، 5- نحوه تصمیم‌گیری در امر بازسازی
عوامل اجتماعی / فرهنگی	1- توجه به عقاید مذهبی، 2- نحوه مالکیت زمین برای جابه‌جایی، 3- احساس تعلق به شهر آسیب‌دیده
عوامل اقتصادی	1- هزینه‌های بازسازی، 2- نظارت بر عملکرد 3- بازتوانی اقتصادی
عوامل فنی (بافت و مسکن)	بافت: 1- ویژگی‌های شهر آسیب‌دیده، 2- مکانیابی سایت جدید، 3- ایجاد تأسیسات زیربنایی، 4- بناهای عمومی مسکن: 1- ایمن بودن در برابر سوانح، 2- تکنولوژی بومی 3- توجه به شیوه زندگی اهالی، 4- توجه به اقلیم
عوامل دخیل در بازسازی	1- مشارکت اهالی در امر بازسازی، 2- سرعت بازسازی، 3- ادراک و توجیه بازسازی، 4- عدالت در بازسازی

ج 2. شاخص‌های ماندگاری بازسازی. مأخذ: نگارنده.

روش تحقیق

از دیرباز روش پژوهشی توصیفی جهت گردآوری اطلاعات مدون نشده، مورد استفاده قرار می‌گرفته است. روش پژوهشی توصیفی همان‌گونه که از نامش به‌وضوح می‌توان دریافت توصیف عینی، واقعی و منظم موضوعات مختلف است. در تحقیقات کیفی روش‌های اصلی و تکمیلی برای جمع‌آوری اطلاعات وجود دارند. از روش‌های اصلی می‌توان از مشارکت در تحقیق، مشاهده مستقیم، مصاحبه عمیق و بررسی اسناد و مدارک نام برد و از شیوه‌های تکمیلی داستان‌سرایی، تاریخیچه زندگی، تجزیه و تحلیل تاریخی، فیلم، ویدئو

جمع‌بندی مقوله‌های بازسازی ماندگار	
در نظر گرفتن خرابی‌های پس از زلزله به‌عنوان فرصتی برای توسعه، صرف هزینه‌های هنگفت در زمینه‌های زیرساختی و تأسیساتی، واگذاری بازسازی مسکن به بخش خصوصی، تأسیس کمیته مخصوص بازسازی با اهداف مشخص و بازه زمانی خاص و بازسازی اقتصادی	تأثیر اداری
همانگی بین نهادهای ملی، ناحیه‌ای و محلی در انجام امور بازسازی، جابه‌جایی شهری بر مبنای مطالعات زمین‌شناسی، حمایت مالی دولتی و صرفه‌جویی‌های اقتصادی، ایجاد تمام عناصر و بناهای دولتی شهر قدیم در سایت جدید، ممانعت از سکونت در شهر قدیم، انجام تصمیم‌گیری‌ها زیر نظر شورای شهر، واگذاری خانه و زمین، تعهد کاری مسئولین	والدین آلاسکا
مشارکت مردم در پروژه‌های بازسازی، ساخت شهری بزرگتر از شهر قدیم، توجه به شیوه زندگی روزانه اهالی در ساخت مسکن و بافت شهری، زمان طولانی بازسازی، حمایت اقتصادی، سیاسی، ادراک یا توجیه طرح بازسازی، مدت زمان بازسازی	بلس ایتالیا
وجود رهبران محلی و تأثیرگذاری این قشر بر تصمیمات اهالی، عدم توجه به خواست مردم در انتخاب محل جدید شهر، ایجاد تأسیسات زیربنایی و بناهای عمومی، نقش روحانیون و معتمدین، مشارکت مردم در بازسازی، مطالعات زمین‌شناختی، نفوذ مالکین محلی، توجه به شیوه زندگی مردم	ایران

ج 1. جمع‌بندی تجارب جهانی بازسازی شهرها پس از زلزله. مأخذ: نگارنده.

چارچوب نظری

به نظر می‌رسد شاخص‌های مورد نیاز برای بررسی علل ماندگاری بازسازی مجموعه‌ای از: 1- عوامل اداری / سیاسی، 2- عوامل اجتماعی، فرهنگی، 3- عوامل اقتصادی، 4- عوامل فنی مانند ویژگی‌های کالبدی (بافت و مسکن) و 5- عوامل دخیل در بازسازی می‌باشند. زیرمجموعه‌های هر یک از شاخص‌های مذکور در جدول شماره 2 مشخص شده‌اند. در این مقاله ماندگاری بازسازی شهر لار بر این اساس مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

و عکس را نام برد (مارشال. ک، راس من. گ، سال 77، ص: 26). در جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش از مطالعات میدانی، مشاهده، مصاحبه‌های عمیق و نیمه عمیق، مطالعه اسناد و گزارش‌ها استفاده شده است. این تحقیق حاصل صرف ساعات فراوانی گفتگو با ساکنینی از لار است که زلزله و بازسازی را بیاد دارند و یا در پروسه بازسازی مؤثر بودند و اکنون در میان‌سالی و سالخوردگی بسر می‌برند.

به عبارت دیگر از طریق بررسی اسناد و مدارک موجود مانند گزارش‌های مرتبط با زلزله، شرح وقایع ثبت شده در رابطه با این بازسازی در کتب، مقالات و اسناد ملی در زمان وقوع سانحه که در یک پروسه زمان‌بر و با مراجعه و یا مکاتبه با مراکز مختلف در اختیار قرار گرفت، بررسی روزنامه‌های منتشر شده به مدت سه سال از زمان وقوع سانحه تا پایان دوران بازسازی و همچنین انجام مصاحبه‌های اکتشافی و عمیق با دست‌اندرکاران بازسازی و بازماندگان این زلزله که در هنگام وقوع سانحه بیش از 15 سال سن داشتند به همراه اطلاعات میدانی که از طریق مشاهده سازمان‌یافته و بررسی محیط ساخته شده جمع‌آوری شدند و تجزیه تحلیل آن‌ها به صورت توصیفی - تحلیلی، مستندسازی این بازسازی انجام پذیرفته است. که پس از آن امکان سنجش آن با معیارهای ماندگاری بازسازی (که از طریق مرور مبانی نظری و تجارب بازسازی‌های ایران و جهان تعیین شده) و استخراج درس‌های حاصل از آن میسر شده است.

ویژگی‌های کالبدی شهر لار قبل از زلزله

شهر لار در استان فارس از نظر تقسیمات سیاسی، مرکز شهرستان لارستان از زلزله‌خیزترین مناطق ایران به حساب می‌آید (طرح جامع شهر لار، سال 68، صص:

15-19). عکس هوایی سال 1339 از این شهر بافتی کاملاً متراکم را نشان می‌دهد و اکثر خانه‌ها به صورت حیاط مرکزی با سرداب، زیرزمین و بادگیر ساخته می‌شدند (شیرزاد، 1373، ص: 120). سه نوع شیوه متداول ساخت مسکن، قبل از زلزله سال 1339 وجود داشته است. نوع اول و دوم به ترتیب خانه‌های دیوار باربری بودند که با آجر خشک شده در آفتاب و یا با مصالح سنگی و ملات خاک‌کرس و آهک ساخته می‌شدند. نوع سوم ساختمان‌هایی بودند که با آجر پخته شده کوره‌ای و سقف‌های طاق ضربی ساخته می‌شدند (Afshar. 1960: 594).

زلزله 1339 لار و روند ساماندهی و بازسازی شهر

چهارم اردیبهشت سال 1339 زلزله‌ای با بزرگی 5.6 ریشتر، شهر لار را لرزاند (Afshar. 1960: 593) که حدود 400 نفر کشته، 2000 نفر زخمی و 160 نفر مجروح شدید و خسارات کالبدی زیادی در پی داشت اما ویرانی، شهر را از جنبه شهریت خارج نکرده بود. منطقه تخریب شده تنها محدود به نوار باریکی از شهر لار می‌شد که خانه‌های واقع شده در این قسمت بر رسوبات آبرفتی بسیار نرم ساخته شده بودند (تصویر شماره 1). تلفات در قسمت‌های دیگر شهر اندک و خسارات به صورت ترک و یا شکاف در بناها وارد شده بود. در واقع بزرگی و شدت زلزله لار خود به تنهایی عاملی قوی در تخریب و تلفات به‌شمار نمی‌آمد بلکه قرارگیری شهر در منطقه‌ای لرزه‌خیز، بافت شهری متراکم با کوچه‌های تنگ و باریک، احداث بناها بر روی رسوبات آبرفتی، به همراه مصالح ساختمانی ضعیف، و تراکم بالای جمعیتی در منطقه ویران شده همگی باعث تشدید تخریب و ویرانی زلزله لار شدند (Afshar. 1960: 593- 595).

شهرها و روستاهای مجاور از جمله شیراز، جهرم، بندرعباس مهاجرت کردند. اکثر مهاجرت‌کنندگان پس از چهار یا شش ماه به شهر بازگشتند.³

ت 2. اسکان اضطراری در رودخانه شهر. مأخذ: نگارندگان.

ساماندهی و بازسازی

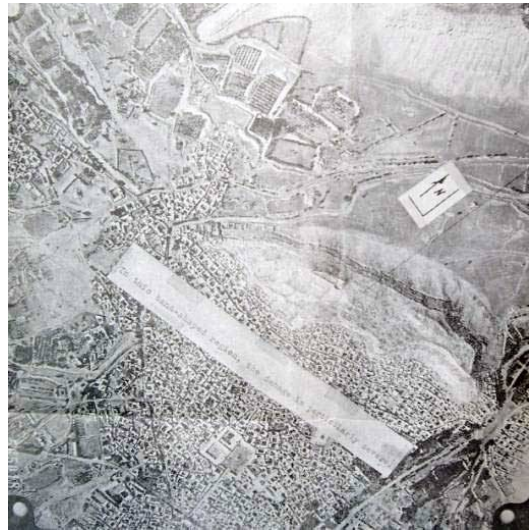
مراحل امداد و اسکان اضطراری در طول 15 روز انجام شد. پس از اتمام وظیفه گروه «امداد» و برقراری آرامش نسبی در شهر، تشکیلاتی به نام «هیئت کمک به آسیب‌دیدگان» در تأمین مسکن سانحه‌دیدگان فعالیت خود را شروع کرد.

احداث شهر جدید بر مبنای مطالعات زمین‌شناسی

زمزمه ایجاد شهری جدید از همان روزهای اول در جریان بود و به نقل از افراد مختلفی مطرح گردید. در زمان سفر مقامات وقت به شهر نیز عده‌ای از معتمدین شهری درخواست احداث شهر جدید را اعلام کردند.⁴ از طرف دیگر مطالعات زمین‌شناسی، شهر را برای زندگی ناایمن تشخیص داده بود (کاشفی: صص 45-48، بنی‌زمان، ص 29). پس از قطعی شدن تصمیم جابه‌جایی شهر، هیئت کمک به آسیب‌دیدگان مطالعات خود را برای ساختمان شهر جدید لار آغاز کرد.

تأمین هزینه احداث ساختمان شهر لار

در جهت تأمین هزینه طرح بازسازی لار در روز 15 اردیبهشت سال 1339، ماده واحده‌ای با قید یک فوریت

ت 1. عکس هوایی شهر لار تهیه شده توسط نیروی هوایی ایران. منطقه ویران شده با نوار سفید رنگی مشخص شده است. مأخذ: Afshar, 1960: 598.

امداد و نجات

دو ساعت پس از وقوع حادثه در جلسه‌ای اختیاری تمام اداره شهر و امداد مردم لار از طرف دولت به سرپرست گروه امدادی جمعیت شیر و خورشید سرخ مرکزی داده شد. (بنی‌زمان: ص 18، کاشفی: ص 29) عملیات امداد به آسیب‌دیدگان به صورت ستادی با وظایف مشخص در قالب سه ستاد شامل ستاد مرکز، ستاد شیراز و ستاد لار صورت گرفت (کاشفی: صص 30-31، بنی‌زمان، ص 18).

بعد از وقوع زلزله، پس لرزه‌های پی در پی باعث پناه بردن مردم به مکان‌ها و فضاهای باز شد. (تصویر شماره 2) و چادر به‌عنوان اسکان اضطراری بین اهالی توزیع گشت. خانه‌های چوبی به‌عنوان اسکان موقت، شانزده روز پس از وقوع سانحه، توسط کامیون‌های ارتشی از تهران به لار حمل شدند (League of RED Cross Societies, 1960, p:3).

علاوه بر این عده زیادی از اهالی شهر به‌علت تخریب خانه و یا ترس از زلزله‌های دیگر و نابسامانی اوضاع، به

از طرف دولت وقت به مجلس تقدیم و در کوتاه‌ترین زمان تصویب شد. علاوه بر کمک فوق‌مبالغ دیگری از طریق جمع‌آوری اعانات نیز پشتوانه ساخت شهر جدید بود (بنی‌زمان، ص 30).

نظارت بر مخارج ساخت شهر

هیئت کمک به آسیب‌دیدگان، کمیسیونی به‌منظور نظارت بر مخارج ساخت شهر تشکیل داد. اعضای این کمیسیون را آیات عظام شهر لار و معتمدین شهری تشکیل می‌دادند که از جزء تا کل وجوه ساخت شهر را نظارت می‌کردند.

روند انتخاب سایت جدید

در خصوص محل ساخت شهر چندین دیدگاه وجود داشت. ساخت در محل یا درجاسازی که مورد نظر ساکنین بود، از طرف مسئولین به‌دلیل سوابق زلزله و مطالعات زمین‌شناختی صورت گرفته، موافقت نشد. از طرف دیگر برنامه هیئت کمک به آسیب‌دیدگان "به مالکیت گرفتن عرصه ساختمان‌ها و واگذاری مسکن به افراد محق" بود. همچنین این گروه بنا به گفته خود به محوطه وسیعی احتیاج داشت تا بر طبق اصول شهرسازی عمل نماید و این امر در شهر زلزله زده به دلایلی مانند هزینه گزاف خاکبرداری و طولانی بودن زمان اجرا عملی نبود.

یکی دیگر از پیشنهادها که از طرف هیئت مرکزی کمک به آسیب‌دیدگان مطرح شد، ترک شهر فعلی و ساخت در منطقه‌ای دورتر بود که هم از آسیب زلزله‌های آینده کاملاً مصون باشد و هم آب فراوان و اقلیم مناسب‌تری داشته باشد. اگرچه این نظر در مرکز طرفداران زیادی داشت ولی با تلاش و مدافعه مسئولان امر بازسازی شهر این دیدگاه نیز مورد موافقت قرار نگرفت.

نظر سوم که از طرف استانداری فارس ارائه شد، ساخت شهر در چهار کیلومتری شهر زلزله زده بود.

محل مورد نظر زمینی مسطح و منطقه‌ای امن از لحاظ لرزه‌خیزی را به‌منظور عملیات شهرسازی در اختیار جمعیت شیروخورشید سرخ قرار می‌داد. علاوه بر این، در این محل چاه‌های عمیقی جهت تأمین آب منطقه در حال حفر بود که در آینده می‌توانست منبع تأمین آب شهر جدید باشد. سایت انتخاب شده جزء اراضی زراعی و یا اراضی اموات محسوب می‌شد. این سایت جدید مورد تأیید خود اهالی به‌خصوص معتمدین، مجتهدین و جمعیت شیروخورشید سرخ لار قرار گرفت و طی بازرسی تفصیلی محلی نیز تأیید و تصویب شد.

چالش جابه‌جایی و درجاسازی شهر

مقاومت در برابر ساخت شهر جدید، به گونه‌های مختلف بیان می‌شد. اولین مخالفت‌ها از طرف برخی علما و اهالی شهر و چندی از نمایندگان مجلس اظهار شد. آن‌ها با بیان دلایلی مانند وجود اموال و تعلق خاطر اهالی به شهر خویش پیشنهاد ساخت در محل فعلی را ارائه دادند. علاوه بر درخواست اهالی بر ساخت شهر در مکان خود، تعدادی از زمین‌داران و مالکین شهر قدیم نیز به مخالفت با این تصمیم برخاستند. جابه‌جا نمودن شهر از محل اولیه خود و همچنین نگرانی روحی از ساکن شدن در منازل شهر زلزله زده باعث می‌شد از ارزش ریالی زمین‌های شهر قدیم کاسته شود (بنی‌زمان، ص 31).

از طرف دیگر عده‌ای از مالکین و متنفذین محلی، ادعای مالکیت اراضی شهر جدید را به استانداری تسلیم نمودند. این افراد با ایجاد شایعه مبنی بر غصبی بودن سکونت در شهر جدید سعی در بالا بردن قیمت آن اراضی را داشتند و از ادامه عملیات شهرسازی جلوگیری می‌کردند.

در همین راستا و پس از تحقیق در ارتباط با صحت ادعای مالکیت صورت گرفته مشخص شد که زمین‌های

سازمان برنامه تهیه آب مشروب شهر را بر عهده گرفت و کار لوله‌کشی از شهر جدید شروع و به شهر قدیم ختم می‌شد. تأمین برق شهر را نیز سازمان برنامه با کمک مالی هیئت کمک به آسیب‌دیدگان متقبل شد. در ضمن در نقشه شهرسازی، احتیاجات عمومی شهر نیز پیش‌بینی شده بود. بانک ملی ایران نیز شروع به ساخت ساختمان جدید بانک و کوی کارمندان خود کرد. وزارت فرهنگ نیز بر طبق نقشه‌های جمعیت، ساخت دبستان را در شهر متقبل شد.

واحدهای مسکونی و بناهای شهر جدید

در ارتباط با ساختمان‌های شهر جدید به‌منظور مقاومت در برابر زلزله‌های آینده، سازه پیشنهادی شرکت مقاطعه‌کار ترکیبی از بتن و آهن بود (تصویر شماره 4). به‌صورتی که شالوده بتنی، سیستم ساخت‌وساز لوله‌ای با اتصال پیچ و مهره یا جوش، سقف ایرانیت و استفاده از رابیتس و گچ برای ساخت خانه‌ها در نظر گرفته شد (کاشفی، صص 65-66). برای مقابله با گرمای منطقه ایجاد سرداب مانند خانه‌های قدیمی و یا استفاده از وسایل خنک‌کننده جدید به‌دلیل مسائل مالی برای جمعیت مهیا نبود. به‌همین دلیل دوجداره کردن ساختمان‌ها برای مقابله با این مشکل پیشنهاد شد.

در ابتدای امر به هر خانه 600 متر مربع زمین به‌منظور ساخت و سازهای آتی بنا با توجه به احتیاجات ساکنین اختصاص داده شد که در آن ساختمانی با زیربنای 72 مترمربع بنا می‌شد که پس از بررسی‌های مجدد به 400 متر مربع تقلیل پیدا کرد. پلان هر خانه به‌صورت دو اتاق و یک آشپزخانه (تصویر شماره 5) طراحی شده بود که سقفی با شیب یک‌طرفه آنرا می‌پوشاند (تصویر شماره 6).

مذکور جزء اراضی موات بوده و بقیه اراضی نیز به فرض داشتن مالک ارزش زیادی نداشتند (کاشفی، صص 56). در نتیجه در مراسم اولین کلنگ ساختمان شهر جدید، مدعیان با برخورد شدید استاندار مواجه شدند. استاندار در این مراسم با بیان علت ایجاد شهر جدید که همان دوری از منطقه زلزله‌خیز بود، کمیسیون را برای رسیدگی به این امر تشکیل داد و با خرید اراضی با قیمت واقعی آن، مشکل مرتفع گردید.

طراحی شهر و ملزومات شهری

طراحی، نظارت و اجرای نقشه شهر جدید توسط مهندسین شرکت نفت صورت پذیرفت. شهر جدید به‌صورت 12 خیابان شمالی-جنوبی و 12 خیابان شرقی-غربی با عرض‌های 12، 20، 30، 45 متری طراحی شده بود (کاشفی، صص 65، بنی‌زمان، صص 30-31) (تصویر شماره 3). البته توسط مهندس ایرانی تبار شرکت "انترپوز"، تغییراتی در نقشه شهر پیشنهاد شد و مورد تأیید قرار گرفت. این پیشنهادها در مواردی مانند تقلیل عرض خیابان‌ها، خالی گذاشتن قطعاتی در تقاطع‌ها به‌منظور ساخت واحدهای تجاری و تغییر مکان ادارات و موسسات عمومی از داخل به بولوار بین دو شهر بود.

ت 3. شهر جدید لار. مأخذ: نگارندگان، سال 90.

به‌منظور تأمین آب و برق شهر نیز به موازات ساختن خانه‌ها تمهیداتی صورت پذیرفت. به‌این صورت که

زلزله دوم سال 1340

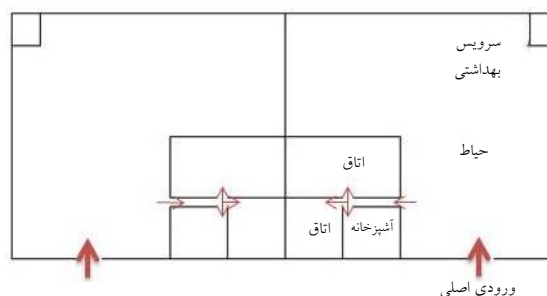
در 21 خرداد سال 1340 بار دیگر شهر لار لرزید. مرکز این زمین لرزه روستای دهکویه در منطقه لارستان بود. پس از این سانحه و عدم تخریب خانه‌های سایت شهر جدید، تقاضا برای اقامت در خانه‌های شهر جدید بالا می‌رود و شورای شهرستان لار نیز از جمعیت شیر و خورشید سرخ تقاضای توسعه شهر جدید را می‌کند. اما به دلیل شرایط، ساخت 400 دستگاه خانه ادامه پیدا کرده و به افراد متقاضی، زمین در شهر جدید به‌همراه استفاده از برق و آب تأمین شده در شهر پیشنهاد می‌شود. این افراد براساس نقشه‌های جمعیت می‌بایست خانه‌های خود را بنا می‌کردند.⁵

طریقه فروش زمین و واگذاری خانه‌ها

فروش و واگذاری زمین شهر جدید به مرور زمان تکمیل شد. در ابتدای برنامه جمعیت، ساخت 400 دستگاه خانه و واگذاری آن‌ها به‌صورت رایگان به افراد محقق بود. پس از مدتی طرح و واگذاری زمین رایگان نیز اجرا شد. واگذاری خانه‌ها با نظر شورای شهر متشکل از معتمدین محلی و چند تن از مسئولان جمعیت انجام می‌شد. شورای شهر وضع اقتصادی مردم را مطالعه کرده و افراد به پنج درجه تقسیم می‌شدند. در نتیجه، عده‌ای خانه دریافت کردند و به عده‌ای دیگر به تناسب وضعیت مالی آن‌ها خانه‌ها با اقساط طولانی مدت فروخته می‌شد (کاشفی، ص 77). البته خانوارهایی که خانه‌های آن‌ها به‌طور کامل تخریب شده بود نیز خانه رایگان دریافت کردند.⁶ ارزش زمین به نسبت عرض خیابان‌ها تعیین می‌گردید. یک سوم بهای زمین نقد و بقیه آن به‌صورت اقساط بلندمدت دریافت می‌شد. فلسفه فروش خانه‌ها ایجاد علاقه‌مندی و احساس مالکیت نسبت به خانه‌ها و مشارکت در آبادانی منطقه‌ای که خانه در آن قرار گرفته، ذکر شده است (کاشفی، ص 77-76).

ت 4. اسکلت ساختمان‌های بازسازی شده. مأخذ: نگارندگان سال 90.

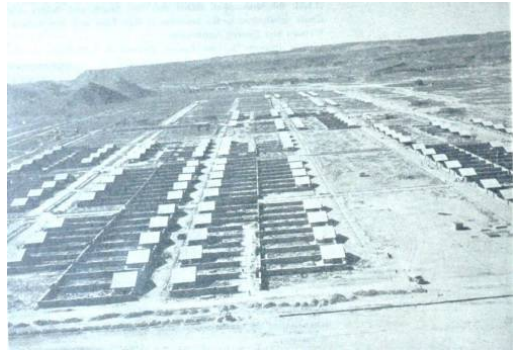
ت 5. کروکی از پلان خانه‌های بازسازی شده. دو پلاک مجاور یکدیگر. مأخذ: نگارندگان، سال 90.

ت 6. نمای خارجی خانه‌های بازسازی شده. دو پلاک مجاور یکدیگر. مأخذ: نگارندگان، سال 90.

شهر جدید لار پس از اتمام عملیات ساختمانی

شهر جدید لار پس از اتمام عملیات ساختمانی بیش از 5/000/000 مترمربع وسعت داشت. از طرف جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران 500 دستگاه خانه ساخته شده و 300 فواره زمین در اختیار اهالی قرار گرفته بود (تصویر شماره 7). همچنین این شهر دارای دو میدان و در حدود 50 کیلومتر خیابان‌های 10، 12، 20، 30، 40 و 10 متری همراه با درختکاری، حمام، دبیرستان حرفه‌ای، مرکز اداری و درمانی جمعیت شیر و خورشید سرخ و ساختمان ادرا ت دولتی بود (تصویر شماره 8). تأسیسات زیر ساختی دیگری مانند لوله‌کشی آب شرب، تأمین برق برای هر دو شهر، احداث خیابان بین دو شهر نیز در نظر گرفته شده بود. در همین ایام ساختمان بیمارستان در شهر جدید و فرودگاه نیز در دست اقدام بوده است.

ت 7. پیشرفت امور ساختمانی در لار. مأخذ: مجله پهلوی نامه، 1340: ص 53.

ت 8. از ادارات دولتی، ساختمان بانک سپه در شهر جدید. مأخذ: نگارندگان.

شهر لار در حال حاضر

شهر لار در حال حاضر از دو شهر قدیم و شهر جدید تشکیل شده است. این دو شهر توسط بلواری به یکدیگر متصل هستند. شهر قدیم اگرچه در طی سال‌های اخیر دستخوش دگرگونی‌های عمده‌ای شده ولی هنوز هم بافت سنتی خود را حفظ نموده است. بافت متراکم محلات و مخروبه بودن اکثر خانه‌ها امکان ویرانی آن‌ها را در برابر زلزله‌های آتی بالا می‌برد. دسترسی نامناسب و نفوذپذیری کم نیز انگیزه سکونت را در آن‌ها کم‌رنگ نموده است. شهر جدید با ویژگی‌های کالبدی بیانگر الگوی شهرسازی شطرنجی و فاقد نظام محله‌ای می‌باشد. بناهای احداثی با مصالح جدید و متمایز با بافت سنتی شهر قدیم است و در حال حاضر بسیاری از کارکردهای شهری را در خود متمرکز کرده است.

تحلیل داده‌ها و مشاهدات

همان‌طور که قبلاً ذکر شد علل ماندگاری بازسازی شهری توسط زیرمجموعه‌هایی مانند 1- عوامل اداری/سیاسی، 2- عوامل اجتماعی، فرهنگی، 3- عوامل اقتصادی، 4- عوامل فنی مانند ویژگی‌های کالبدی (بافت و مسکن) و 5- عوامل دخیل در بازسازی قابل بررسی هستند. در ادامه هر یک از موارد مطرح شده در ارتباط با بازسازی شهر لار بررسی می‌شود.

عوامل اداری / سیاسی

تعهد به انجام وعده‌ها: وعده‌های سیاسی بازگو شده به‌منظور بازسازی شهر لار به‌واسطه پیگیری‌های مهندسان مربوطه محقق شد و مشاهدات نیز بیانگر انجام و اجرای اکثر برنامه‌های بازسازی است.

تعهد کاری مسئولین امر بازسازی: سخت‌کوشی و پیگیری‌های مسئولین بازسازی موجب ساخت شهر در مدت زمان کم بود. این افراد با پافشاری در انجام اصولی امور در مقابل مخالفت‌ها و ناآرامی‌ها مقاومت کردند.

نقش روحانیون و معتمدین: در سطوح مختلف امور بازسازی از جمله نظارت بر مخارج و بودجه بازسازی، اخذ تصمیماتی مرتبط با جابه‌جایی شهر، نفوذ بر اذهان و تغییر نگرش مردم در پذیرش و یا عدم پذیرش شهر جدید و یا بیان تقاضای ملزومات شهری به هیئت بازسازی مانند کشیدن جاده بین دو شهر، آسفالت خیابان و یا تأمین برق از مواردی است که می‌توان به نقش روحانیون و معتمدین در زمینه بازسازی اشاره کرد.

واگذاری خانه و زمین: خانه‌های مختلف نسبت به محل قرارگیری در نقشه شهر و با توجه به عرض خیابان قیمت و ارزش‌های متفاوتی داشتند. خانه‌های رایگان در کنار خیابان‌های کم‌عرض‌تر قرار گرفته بودند و با توجه به بررسی‌های متعدد از وضعیت زندگی و مالی افراد، واگذاری صورت می‌گرفت.

نحوه تصمیم‌گیری در امر بازسازی: جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران هر دو امور امدادی و بازسازی را بر عهده گرفته بود. در نتیجه توجه به مسائل زمین‌شناسی و تصمیمات مرتبط با بازسازی از ابتدا موجبات تسریع امور و جلوگیری از ناهماهنگی‌ها و ارزیابی‌های مجدد را فراهم آورد. علاوه بر این حل اختلافات محلی از طریق کدخدانمنشی موجب تسهیل امور، صرفه‌جویی در وقت و جلوگیری از نارضایتی مردم نسبت به بازسازی شد.

عوامل اجتماعی، فرهنگی

توجه به عقاید مذهبی: پس از رفع شایعاتی از قبیل غصبی بودن زمین شهر جدید به وسیله برگزاری نماز توسط امام جمعه در مسجد شهر جدید تمایل مردم به آن شهر بیشتر گردید.

مالکیت زمین: در بازسازی لار این مسئله در ابتدا باعث طمع عده‌ای برای بالا بردن قیمت زمین‌ها و

ادعای مالکیت زمین‌های موات شده بود و حتی پس از رفع این مشکل با پرداخت قیمت اصلی اراضی به مالکین آن، دستاویز مخالفین ایجاد شهر جدید برای تحریک مردم بود. برخورد مقتضی و مناسب با این مسائل در زمان مناسب باعث حل مشکلات مربوطه شد.

احساس تعلق به شهر آسیب‌دیده: علاقه و دلبستگی مردم به شهر خود و گاهی وابستگی اقتصادی به آن موجبات عدم پذیرش شهر جدید را فراهم می‌آورد اما در تجربه بازسازی شهر لار هیچگونه ممانعتی در ساخت دوباره شهر قدیم و احیای مسکن اعمال نشد. البته به علت جمعیت بالای شهر و تعداد محدود مسکن ساخته شده امکان انتقال تمام اهالی به شهر جدید میسر نبود.

عوامل اقتصادی

هزینه‌های بازسازی: بودجه بازسازی شهر لار به صورت لایحه دولتی به تصویب رسید و کمک‌های ملی و بین‌المللی پس از اتمام دوران ساماندهی به سمت برنامه بازسازی سوق داده شد و تحت اختیار سازمان مرتبط با بازسازی شهر قرار گرفت.

نظارت بر عملکرد: در بازسازی شهر لار از طرف هیئت بازسازی، کمیسیونی به منظور نظارت بر مخارج ساخت شهر متشکل از آیات عظام و معتمدین شهری تشکیل شد که بر جزئی‌ترین امور نظارت داشتند.

بازتوانی اقتصادی: بازار لار جایگاه ویژه‌ای در منطقه جنوب کشور داشت و عدم تخریب این بنا در زلزله سال 1339 و وابستگی شغلی عده زیادی از اهالی به آن به بازتوانی اقتصادی مردم کمک بسیار نمود. هیئت بازسازی نیز برای سهولت رفت و آمد از شهر جدید به محل کسب و کار، به کشیدن جاده‌ای بین دو شهر اهتمام کرد.

عوامل فنی مانند ویژگی‌های کالبدی (بافت و مسکن)

بافت

ویژگی‌های شهر آسیب‌دیده

با توجه به مطالعات زمین‌شناسی، شهر قدیم لار به علت عبور گسل و آسیب‌پذیری‌های کالبدی موجود در مسکن و بافت شهر و سابقه زلزله‌خیزی آن برای ادامه سکونت به جهت مواجهه با خطرات بعدی، مکان مناسب و ایمنی تشخیص داده نشد و این امر موجب روی آوردن عده‌ای به شهر جدید و توسعه آن گردید.

مکانیابی سایت جدید: پس از انجام مطالعات زمین‌شناسی و شناسایی گسل شهر لار مبادرت به انتخاب زمین برای ساخت شهر جدید شد. در حال حاضر نیز مطالعات زمین‌شناسی حاکی از عدم وجود گسل در منطقه مذکور می‌باشد.

تأسیسات زیربنایی شهر: در بازسازی شهر لار علاوه بر تأمین مسکن مسئله تأمین آب، برق، مکان بناهای عمومی و واحدهای تجاری از ابتدا مد نظر قرار گرفت و به تدریج این ملزومات برای شهر ایجاد شد.

ساخت بناهای عمومی: ساخت بناهای عمومی مانند بیمارستان، فرمانداری، چندین بانک و بناهای اداری باعث انتقال این امور به شهر جدید شد که از دلایل پیشرفت و گسترش آن نیز می‌باشد.

مسکن

ایمنی ساخت: ایمن بودن خانه‌های ساخته شده از لحاظ سبکی، مواد و مصالح و شیوه ساخت و عدم تخریب آن در زلزله سال 1340 باعث اعتماد مردم به خانه‌ها و مسئولین اجرای بازسازی و دلیلی بر استقبال مردم از شهر جدید شد.

توجه به شیوه زندگی اهالی: پلان خانه‌ها و تکنولوژی پیشنهادی ضدزلزله جهت ساخت خانه‌های شهر جدید با نحوه زندگی مردم بسیار مغایر بود و

راه‌حل‌های ارائه شده برای مقابله با گرمای منطقه باعث مرتفع شدن این مشکلات نشد و هم‌شکل بودن خانه‌ها نیز تا مدت‌ها برای اهالی ایجاد اشکال می‌کرد.

عوامل دخیل در بازسازی

مشارکت: در زلزله لار مشارکت مردمی تنها به صورت کارگری در ساخت شهر جدید بوده و در طرح و نقشه و موارد مشابه دیگر نظرخواهی و یا پرسشی از مردم صورت نگرفته است. اما مردم از این امر ناراضی نبودند و ساخت شهری مدرن و اصولی زیر نظر مهندسان و برنامه‌ریزان را امری بدیهی تلقی می‌کردند.

سرعت بازسازی: ساخت سریع مسکن یکی از تقاضاهای مردم لار پس از عادی شدن نسبی امور شهر و همچنین یکی از اولویت‌های هیئت بازسازی به‌علت نزدیک بودن تابستان و هوای گرم منطقه بود. شواهد نشان‌دهنده آماده شدن نسبی مسکن است به‌صورتی که پس از زلزله سال بعد مردم در آنجا ساکن شدند.

ادراک یا توجیه طرح بازسازی: جلسات توجیهی در محل، استفاده از مطبوعات به‌منظور آگاهی رسانی در سطح کشور نسبت به نحوه بازسازی شهر لار و همچنین عدم تخریب خانه‌ها در زلزله سال 1340 باعث درک و پذیرش اهالی شهر از انتخاب شیوه ساخت مسکن و طرح انتخابی بوده است.

عدالت در بازسازی: یکی از وجوه عدالت در بازسازی شهر لار را می‌توان در نحوه مالکیت زمین شهر جدید و همچنین در نحوه واگذاری خانه‌ها یافت. به‌صورتی که زمین از مالکان خریداری و در واگذاری نیز علاوه بر تفاوت قیمت‌ها، تفاوت بین خانواده‌ها با سطوح مختلف اجتماعی و اقتصادی نیز در نظر گرفته شد.

نتیجه

در این مقاله سعی شد که با مستندسازی روند برنامه‌ریزی و عملیات بازسازی شهر لار، به ثبت و طبقه‌بندی ویژگی‌های منحصر به فرد ماندگاری این بازسازی پرداخته و پس از بیش از 50 سال این بازسازی بازخوانی گردد. در راستای رسیدن به این هدف به بررسی اسناد و مدارک پراکنده‌ای که از این بازسازی به جا مانده بود، پرداخته شد و مجموعه‌ای مدون از وقایع مربوط به این سانحه جمع‌آوری گردید و برای بررسی وضع موجود و تدقیق اطلاعات، مطالعات میدانی منظمی صورت گرفت و با مردم شهر و دست‌اندرکاران بازسازی مصاحبه شد.

زلزله سال 1339 خسارات و تلفاتی را به شهر لار وارد آورد. پس از اتمام عملیات امداد و نجات و ساماندهی، از طرف هیئت بازسازی شهر پیرو مطالعات زمین‌شناسی، تصمیم ساخت شهری جدید در نزدیکی لار آسیب‌دیده در مکانی ایمن و دور از گسل و در زمینی مسطح مطرح شد تا بر مبنای اصول شهرسازی فعالیت خود را آغاز کنند.

در این بازسازی، از ابتدا کالبد در قالب یک شهر شامل بخش‌های مسکونی، زیرساخت‌ها، تأسیسات و بناهای عمومی شهری برنامه‌ریزی طراحی شد و هزینه آن تأمین گردید. مشکلات پیش روی هیئت بازسازی از جمله ادعای مالکیت زمین‌ها و موارد مذهبی به صورت کدخدامنشی و با کمک روحانیون و معتمدین محلی در کمترین زمان ممکن حل و فصل شده و کار ساخت شهر شروع گردید. در ارتباط با ساختمان‌های شهر جدید سازه‌ای ضدزلزله با سرعت ساخت بالا در نظر گرفته شد که پس از وقوع زلزله سال 1340 و عدم تخریب خانه‌های تازه ساخته شده و افزایش تقاضا،

هیئت مربوطه تصمیم به فروش زمین به متقاضیان گرفت تا براساس نقشه‌های تأییدی در آن ساختمان احداث کنند.

با توجه به وعده‌ها و قول‌های سیاسی، مسئولین امر بازسازی نیز با تعهد و سخت‌کوشی به انجام اصولی امور پرداختند. کمیسیونی از معتمدین و روحانیون محلی از طرف هیئت بازسازی تعیین و بر تمام مسائل بازسازی نظارت داشتند. علاوه بر این طرح و برنامه بازسازی به صورت مکرر و صریح برای عموم توضیح داده می‌شد. واگذاری خانه و زمین به آسیب‌دیدگان نیز با بررسی وضعیت زندگی و مالی افراد به صورت رایگان و یا اقساط بلندمدت برنامه‌ریزی شده بود که در عین رعایت عدالت، احساس تعلق را در مالکان آن تقویت می‌کرد.

علاوه بر این‌ها تسریع بازتوانی اقتصاد وابسته به بازار شهر قدیم لار توسط ایجاد خیابان بین دو شهر میسر گردید و تسهیل رفت‌وآمد باعث شد که افراد ساکن در شهر جدید علاقه‌ها و دلبستگی خود در شهر قدیم را دنبال کنند.

پس از ساخت شهر مردم در خانه‌های خود مستقر شدند و تاکنون نیز در توسعه و آبادانی آن کوشا هستند اما در این بازسازی سازه و پلان در نظر گرفته شده برای خانه‌ها مطابق با شیوه زندگی اهالی نبود، اگرچه ایده طراحان ساخت شهری مدرن و ضدزلزله بود اما برای ساکنین مشکلاتی مانند سرما و گرمای شدید و یا عدم تشخیص خانه‌ها به دلیل شباهت زیاد آن‌ها، به همراه داشت.

این بازسازی نکات زیادی در بر دارد که شاخص‌های متعددی از ماندگاری بازسازی را می‌توان در آن یافت. در اینجا به ذکر نکاتی چند از علل ماندگاری بازسازی زلزله شهر لار می‌پردازیم.

- مدیریت برنامه‌های بازسازی و واگذاری مسئولیت

به یک سازمان خاص با نیروی متخصص کافی و قدرت اجرایی مناسب

- توجه و استفاده از معتمدین و نمایندگان محلی در مراحل مختلف بازسازی

- تعهد به انجام وعده‌های بازگو شده پس از بروز سانحه و تعهد کاری مسئولین امر بازسازی

- توجه و احترام به عقاید مذهبی مردم منطقه آسیب‌دیده

- نادیده نگرفتن و توجه به احساس تعلق مردم آسیب‌دیده نسبت به موطن خود

- تأمین هزینه‌های بازسازی خصوصاً جابه‌جایی قبل از شروع فرایند بازسازی و نظارت بر عملکرد و مخارج توسط نیروهای محلی

- توجه به بازتوانی اقتصادی پس از بروز سانحه علاوه بر ساماندهی کالبدی

- انجام مطالعات جامع روی منطقه پس از وقوع سانحه و پیش از ارائه برنامه بازسازی به منظور مشخص کردن علت تخریب‌های ناشی از سانحه

- تصمیم به جابه‌جایی سکونتگاه و انتخاب مکان جدید بر مبنای مطالعات دقیق زمین‌شناسی

- تأمین تسهیلات و تأسیسات زیربنایی در بازسازی به منظور ادامه حیات شهر علاوه بر تأمین مسکن

- ساخت مسکن مقاوم پس از سانحه با توجه به شیوه زندگی اهالی منطقه و منطبق با نیاز آنها

- آموزش، توجیه و توضیح دیدگاه‌های کاهش خطر و طرح بازسازی به مردم منطقه آسیب‌دیده

- رعایت عدالت در زمینه‌های مختلف بازسازی اعم از احراز مالکیت و واگذاری زمین و مسکن با توجه به سطوح مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه

- مشارکت مردم منطقه در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با بازسازی خصوصاً در ارتباط با جابه‌جایی سکونتگاه

- تسریع و سازماندهی صحیح مراحل مرتبط با بازسازی مانند امداد و نجات، ساماندهی و بازسازی.

پی‌نوشت

1. Blice
2. Gibellina
3. مصاحبه با آقای مجیدی و آقای سکوتی، مورخ 7. 6. 91، مصاحبه با سید علی اصغر علوی، مورخ 8. 6. 91.
4. مصاحبه با حاج آقای نجبه الفقها، مورخ 7. 6. 91، مصاحبه با سید علی اصغر علوی، مورخ 8. 6. 91
5. مصاحبه با مجیدی، مورخ 7. 6. 91، مصاحبه با محمد حسین نجبه الفقها و خانم جلال، مورخ 8. 6. 91.
6. مصاحبه با آقای سکوتی و آقای مجیدی، مورخ 7. 6. 91، مصاحبه با حاج آقای نجبه الفقها و آقای گلچین، مورخ 8. 6. 91، مصاحبه با آقای بامشاد، مورخ 9. 6. 91.

فهرست منابع

- اداره همانگی امداد و سوانح از سانحه (UNDRO). (1371)، نشریه شماره 77، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، چاپ دوم، تهران.
- اسناد ملی، به شماره فایل 10556-240، 99429-240، 14248-293، 1312-350، 6059-350، گنجینه اسناد کتابخانه ملی، تهران.
- اعتمادی، ر. (1340)، لار زلزله زده چگونه از نو آباد شد، مجله پهلوی‌نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 4، دوره 2، صص 33-31.
- امبرسز، ن.ن؛ ملویل، ج.پ. (1370)، تاریخ زمین لرزه‌های ایران، ترجمه ابوالحسن رده، چاپ اول، موسسه انتشارات آگاه، تهران.
- آيسان، یاسمین؛ دیویس، یان. (1385)، معماری و برنامه‌ریزی بازسازی، ترجمه علی فلاحی، (چاپ دوم)، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- بی‌نا. (بی‌تا)، تاریخچه امور خیریه در ایران، بی‌جا.
- بی‌نا. (1340)، بخش امداد، مجله پهلوی‌نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 4، دوره 2، صص 53-52.
- بی‌نا. (1340)، بیانات جناب آقای صدراالشراف ریاست هیئت کمک به آسیب‌دیدگان جمعیت شیر و خورشید سرخ به مناسبت سالگرد فاجعه زلزله و تجدید ساختمان شهر لار، مجله

- پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 4، دوره 2، صص 69 - 68.
- بی نا. (1340)، زلزله وحشت انگیز لار، مجله پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 6، دوره 2، صص 43 - 38.
- بی نا. (1341)، ساختمان زیبا و مدرن شهر جدید لار بر روی ویرانه های شهر زلزله زده، مجله پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 11، دوره 3.
- بی نا. (1341)، کاره، سازمان کمک های آمریکائی برای کلیه کشورها، مجله پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 8، دوره 3، صص 24 - 18.
- بی نا. (1340)، یک سازمان سر بلند، مجله پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 6، دوره 2، صص 45 - 44.
- بنی زمان، فرهاد. مستندسازی روند امداد، اسکان موقت و بازسازی زلزله 1339 لار، پروژه دانشجویی، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران.
- جعفری مقدم، سعید. (1382)، مستندسازی تجربیات مدیران (رویکردی مبتنی بر مدیریت دانش)، مؤسسه تحقیقات و آموزش مدیریت، کرج.
- دلاور، علی؛ همکاران. (1387)، روش های تحقیق کمی و کیفی، (چاپ دوم)، انتشارات سمت، تهران.
- روزنامه اطلاعات. (1340 - 1339).
- روزنامه اطلاعات هفتگی. (1339).
- شیرزاد، پرویز. (1373)، بررسی کالبدی و ساختار اقتصادی - اجتماعی شهر لار (با تأکید بر کارکردهای اقتصادی)، پایان نامه دانشجویی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- طرح جامع شهر لار (1368).
- فلیک، اووه. (1388)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، (چاپ دوم)، نشر نی، تهران.
- کاشفی، رضا. بی تا، لار شهری که از نو ساخته شد، بی جا
- کوپ، آنا تول، بوشه، فردریک، پولی، دانیل. (1366)، معماری بازسازی، ترجمه محسن حبیبی، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، نشریه شماره 76، تهران.
- مارشال، کترین؛ راس من، گرچن ب. (1377)، روش تحقیق کیفی، ترجمه علی پارسائیان، سید محمد اعرابی، دفتر پژوهش های فرهنگی، تهران.
- مقدم، حامد. (1385)، تجربه ای بر پیشنهادات نو در بافت های فرسوده شهری (تحلیل نمونه ای: بافت قدیم لار)، برگرفته از آرشیو شخصی نویسنده.
- وثوقی، محمدباقر. (1369)، لار شهری به رنگ خاک، مؤسسه نشر کلمه، تهران.
- وثیقی، صادق، (1339)، حوادث و سوانح به قلم آقای صادق وثیقی خزانه دار جمعیت شیر و خورشید سرخ، مجله پهلوی نامه، انتشارات شیر و خورشید، شماره 3، دوره 1، صص 19 - 22
- هومن، حیدرعلی. (1368)، شناخت روش علمی در علوم رفتاری، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، تهران.
- Afshar, H.K, (1960), "Report on the Lar earthquake of 24th April 1960", Institute of Geology, Tehran University, Tehran University Press
- Awotona, Adenrele. (1997), Reconstruction After Disaster: Issues and practices: England. Ashgate publishing Ltd.
- Aysan, Yasmin, Davis, Ian. (1993), Rehabilitation and reconstruction: UNDP & DHA Disaster management training programme.
- Barakat, Sultan. (1993), Rebuilding and resettlement, 9 years later; a case-study of the contractor built reconstruction in Yemen, following the 1982 Dhamar earthquake: University of York, Institute of advanced architectural studies, third world/one world studies.
- Cuny, Frederic, C. (1983), Disaster and Development: New York. Oxford university press.
- Falconer, B.H. (1966), Aghadir, Morocco, Reconstruction work six years after the earthquake of February 1960, the University of Auckland, pp: 72- 90.
- Hausner, G.W, Jennings, P. (1973), General Introscution-Conclusion and recommendation, The Great Alaska Erathquake Engineering, national academy of science, washington D.c, p:1108-1137.
- <https://maps.google.com/maps?hl=en>.
- League of Red Cross Societies. (1960), Report By The Secretary General On The Operations Following The Earthquake At Lar (Iran) On 24 April 1960, Geneva.
- Rodeghiero, B. (2008), Rebuilding the Housing. City Life After a Disaster, Barcelona, Spain.
- Surma, D, Dominianni, M. (2009), Reconstruction of the global city how earthquake alter the built environment.
- Tanaka. J. M. Relocation of valdez, (1973), The Great Alaska Erathquake Engineering, national academy of science, washington D.c, pp: 1108-1137.
- www.rotch.org
www.jametoon.pib.ir
www.iran.ir/about/city/fars
www.larestankohan.ir